

СЛОВАЦЬКИЙ СЛОВНИК ПЕРЕКЛАДАЧІВ ГУМАНІТАРИСТИКИ

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fpl.2025.138.5085>

Рецензія на:

Slovník prekladateľiek a prekladateľov: vedy o človeku a culture / eds. Katarína Bednárová, Mária Kusá, Silvia Rybárová. Bratislava : Ústav svetovej literatúry SAV, VEDA, 2024. 461 s.

Словацьке перекладознавство збагатилося цікавим довідником – “Словником перекладачок і перекладачів: науки про людину та культуру”, який уклали проф. Катерина Беднар, проф. Марія Куся та д-рка Сильвія Рибар. Він представляє 86 особистостей, пов’язаних із перекладом суспільної літератури. З типологічного погляду він продовжує ініціативу, закладену в “Словнику словацьких перекладачів художнього перекладу” (у двох томах; уклали Ольга Ковачич і Марія Куся; Братислава, 2015 і 2017 рр.).

Структура довідника чітка й зрозуміла: вступна частина (передмова та дві вступні теоретико-історичні статті), біографічна частина (перелік гасел, опис усіх типів скорочень, персонологічний корпус), бібліографічна частина (загальна бібліографія, бібліографія про кожну особистість, вибрана бібліографія книжкових перекладів за 1921–2024 рр., переліки видавництва і періодичних видань), англійськомовна частина (повний переклад вступної частини), іменний покажчик до вступної частини та гасел, ілюстративна частина (206 світлин обкладинок, бібліографія світлених книг, джерела світлин). Титул надруковано на стор. 3, а на стор. 2 перелічено всю автуру словника – 25 дослідників із двох інститутів Словацької академії наук та п’яти словацьких університетів.

Видання покриває період понад ста років – від завершення Першої світової війни до 2024 р. Обраний період не випадковий, адже до цієї війни словаки мали дуже довгий період бездержавності, і лише повоєнні обставини створили умови для власної держави: спочатку як складник Чехословаччини, а згодом як незалежної держави. На сторінках довідника відображено й українські події – Друге вторгнення 24 лютого 2022 р., що позначилося на зміні перекладного репертуару, приміром у творчості перекладача Ігоря Отченаша (с. 180).

Роль перекладу в творення національної ідентичності загалом визнають без проблем, але роль саме науково-технічного перекладу дуже недооцінено. Саме тому такі важливі теоретичні розвідки К. Беднар та М. Куся, які картографують цю ділянку перекладознавства, відкриваючи нові напрями дослідження – жанрології оригіналів та перекладів, соціології суспільного перекладу, критики гуманітарних перекладів. Деякі питання цілком добре висвітлені, майже висчерпані (періодизація словацького гуманітарного перекладу, динаміка перекладної

системи, перекладознавча персонологія). Щодо окремих питань, то авторки та весь словник запрошують для подальших досліджень: встановлення ключових діячів, генологічна й типологічна роль видавництв, популяризаційна вагомість журналів, нерівномірна презентація конкретних закордонних близьких і далеких наукових традицій, термінні пошуки, перекладацький самвидав, цензура. У статтях ще не прозвучала тематика закордонних словацькомовних перекладів, специфіки перекладознавчого аналізу, бібліометрії гуманітарних перекладів у структурі усього перекладацького та видавничого процесу, а такі питання теж доповнять окреслену проблематику.

Біографію та бібліографію щодо кожної особистості зібрано з великою ретельністю. Звісно, можна дискутувати, чи варто було відділяти “літературу про персоналію” в окремий розділ, а не подати одразу після гасел поруч із бібліографією самої персоналії, але обсяг літератури про кожного й кожен дійсно викликає захоплення. Важливо, що кожне гасло містить світліну, що робить духовне спілкування читача із цими перекладачами живим.

У “Вибраній бібліографії книжкових перекладів за 1921–2024 рр.” не наведено принципів добору матеріалу, оскільки варто було б пояснити, у чому полягає вибірковість та який обсяг матеріалу відкинули. Бібліографію поділено на десятиріччя, що має певну логіку спостереження, але було б добре це прописати у коротких поясненнях. Мабуть, не доцільно об’єднувати у першому виданні інформацію про всі перевидання без подальших відсилок, бо в такому обсязі читач може загубитися й не знайти новіші видання. Наприклад, твори Марка Аврелія та Аристотеля виходили і на початку ХХІ ст., але інформацію про них треба шукати у 1940-х рр. Українська суспільна думка в словацьких перекладах майже відсутня, якщо не рахувати одного перекладу з Валеріяна Горбачевського 1942 р. та кількох інших авторів українського походження, які до українства не дуже признавалися. Деякі словацькі перекладачі пов’язані з Україною походженням або народженням, як-от Микола Бакош.

Серед побажань можна замислитися, чи не варто було додати якийсь перелік чи покажчик мов, що їх представляють цитовані переклади. Було б украй цікаво зіставити, які мови були або є домінуючими серед словацьких перекладачів, а які далі залишаються невидимими. Очевидно такий перелік мов для художніх перекладів буде ширшим, що дасть змогу робити певні висновки про цивілізаційний поступ словацьких наукових громад.

Чого бракує у цьому довіднику, так це інформації про самих авторок-укладачок цього цінного видання. Катерина Беднар – старша наукова співробітниця Інституту світової літератури Словацької академії наук та професорка катедри романістики в Університеті імені Коменського у Братиславі. Її перу належать важливі праці з історії перекладу та літератури, зокрема “Історія художнього перекладу на Словаччині” (Т. 1: Від священного до світського; Братислава, 2013). Марія Куса – старша наукова співробітниця Інституту світової літератури САН та професорка катедри русистики й східноєвропейських студій в Університеті імені Коменського. Вона досліджує східнослов’янські міжлітературні

та міжкультурні зв'язки, історію художнього перекладу, питання рецепції. Сильвія Рибар також працює в Інституті світової літератури та досліджує сучасну французьку літературу, художній переклад і наратологію.

Рецензована книга цікава не лише для словакістів, але є добрим приводом, щоб замислитися над подібними проєктами в українській науці.

Тарас ШМІГЕР,
Львівський національний університет імені Івана Франка